

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALAR TARBIYASIDA MA'NAVIY MA'RIFIY TADBIRLARNING O'RNI

Otaqo'ziyeva Umida Qosimjon qizi

otaqoziyevaumida826@gmail.com

+998932781501

ADPI maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'naviy ma'rifiy tarbiyaning ahamiyati, bolalarning qadriyatlar olamiga kirib borishi, tarbiyaviy tadbirlarning ularning ruhiy va ijtimoiy rivojiga ko'rsatadigan ta'siri yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy yondashuvlar, pedagogik metodlar va tarbiyaviy jarayonni samarali tashkil etish yo'llari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ma'naviy tarbiya ma'rifiy tadbirlar maktabgacha ta'lim bolalar rivoji qadriyatlar tarbiya jarayoni pedagogik yondashuv

Kirish

Maktabgacha yosh – shaxsning poydevori yaratiladigan eng muhim bosqich bo'lib, aynan shu davrda bola dunyoni anglay boshlaydi, ijobiy xulq-atvor normalarini o'rganadi, muloqot ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu jihatdan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'naviy ma'rifiy tarbiyaning to'g'ri yo'lga qo'yilishi kelajak avlodning komillik darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bugungi globallashuv sharoitida bolalarning ongiga turli ma'lumotlar, tasavvurlar oqimi kirib kelayotgan bir paytda, ularda milliy qadriyatlarga sodiqlik, mehr-oqibat, odob-axloq, vatanparvarlik kabi tuyg'ularni shakllantirish ta'lim-tarbiya jarayonining ustuvor vazifasiga aylanmoqda.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'naviy ma'rifiy tadbirlar bolalarning yosh xususiyatlari va psixologik ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda tashkil etiladi. Bunday tadbirlar bolalarning jonli idrokiga mos, qiziqarli, interfaol shakllarda olib borilganda yanada samarali natija beradi. Ma'naviy tarbiya ko'proq amaliy faoliyat jarayonida mustahkamlanadi, shu sababli tarbiyachilar ertaklar tahlili, teatr sahnalari, milliy bayramlar, san'at namunalari bilan tanishtirish, xulqiy o'yinlar kabi metodlarni qo'llashadi.

Ma'rifiy tadbirlarning asosiy vazifasi bolaga ma'naviy qadriyatlarni tushuntirish emas, balki ularni his qildirish, kundalik hayotda qo'llay olishga o'rgatishdan iborat. Masalan, Navro'z, Mustaqillik bayrami kabi umumxalq tadbirlarida ishtirok etish orqali bola o'z milliy madaniyatini anglaydi, do'stlik va birdamlikning qadriga yetadi. Kitob o'qish kunlari, odob-axloq darslari, ekologik tarbiya mashg'ulotlari esa unga

tabiatga, o'smirlar va kattalarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo'lish odatini shakllantiradi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda ma'naviy tarbiyaning shaxsga yo'naltirilgan modeli ustun bo'lib, unda har bir bolaning individual imkoniyatlari, qiziqishlari va temperamenti hisobga olinadi. Tarbiyachi bolaning savollariga e'tiborli bo'lishi, uning mustaqil fikr yuritishiga sharoit yaratishi kerak. Shuningdek, oilaning tarbiyaviy jarayonga faol jalb etilishi ma'naviy ma'rifiy tadbirlarning uzluksizligini ta'minlaydi. Oilaviy qadriyatlar va bog'cha tarbiyasi uyg'unlashganda bola ongida mustahkam axloqiy asos paydo bo'ladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'naviy ma'rifiy tarbiyaning samaradorligi ko'p jihatdan tarbiyachi pedagoglarning mahorati va ularning zamonaviy metodlardan foydalana olishiga bog'liq. Bugungi kunda tarbiyachi faqat bilim beruvchi emas, balki bolalarning ichki dunyosiga yo'l ko'rsatuvchi, ular bilan emotsional aloqa o'rnatadigan yetakchi sifatida qaraladi. Shu bois ma'naviy tarbiya jarayonida pedagogning shaxsiy namunasi juda katta ahamiyatga ega. Bola ko'pincha kattalarning gapidan ko'ra, ularning real xatti-harakatlarini tezroq qabul qiladi, shu sababli tarbiyachi o'z odobi, madaniyati, muloqot uslubi, halolligi bilan tarbiya vositasiga aylanadi. Ma'rifiy tadbirlar jarayonida bolalarning mustaqil fikrlashi, o'z fikrini erkin ifoda eta olish ko'nikmalarini rivojlantirish juda muhimdir. Ertaklar asosida suhbatlashish, hikoya yaratish, rolli o'yinlar o'tkazish orqali bolalar yaxshilik-yomonlik, halollik, mehr-shafqat kabi tushunchalarning mazmunini mustaqil anglashni o'rganadi.

Ma'naviy ma'rifiy tadbirlarda madaniy merosga oid elementlardan keng foydalanish ham muhim sanaladi. Milliy qo'shiqlar, folklor namunalar, xalq o'yinlari, milliy kiyimlarning namoyishi kabi faoliyatlar orqali bolalar o'z xalqining tarixiga, qadriyatlariga yaqinlashadi. Bu jarayonda ularning milliy o'zlikni anglash tuyg'usi mustahkamlanib boradi. Ayniqsa, o'zbek xalq ertaklari, maqollar va matallar bolalarning tafakkurini kengaytiradi, axloqiy tushunchalarni obrazlar orqali yodda saqlashga yordam beradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash ma'naviy tarbiyani yanada jonli va samarali qiladi. Multimediali taqdimotlar, qisqa animatsion lavhalar, interaktiv o'yinlar, tabiat va jamiyatga oid ko'rgazmali materiallar bolalarning qiziqishini oshirib, tushunchalarni chuqurroq anglashiga yordam beradi. Shu bilan birga, texnologiyalarni qo'llashdan maqsad bola ongiga ortiqcha ma'lumot yuklash emas, balki ma'naviy qadriyatlarni vizual va eshituv orqali yanada samarali yetkazishdir. Ma'naviy tarbiyaning yana bir muhim yo'nalishi bolalarda ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini shakllantirishdir. Guruhda o'yin o'ynash, navbat kutish, hamkorlikda vazifa bajarish, do'stiga yordam berish kabi amaliy faoliyatlar orqali bolalar jamiyatda

yashash me'yorlarini o'rganadi. Bu jarayon ularda mas'uliyat, tartib, muloqot madaniyati va hamdardlik kabi fazilatlarning rivojlanishiga sabab bo'ladi.

Ayniqsa, bolalar ruhiyatiga mos tarzda o'tkaziladigan ma'naviy-ma'rifiy suhbatlar ularda o'z his-tuyg'ularini anglash va boshqara olish ko'nikmalarini shakllantiradi. Masalan, qo'g'irchoqlar teatrlari orqali bolalar qo'rqish, xursandchilik, e'tibor, g'amxo'rlik kabi hissiy holatlarni tahlil qilishni o'rganadi. Bu esa shaxsiy rivojning eng muhim jihatlaridan biri bo'lgan emotsional intellektning shakllanishiga zamin yaratadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'naviy ma'rifiy tadbirlar samarali bo'lishi uchun tarbiya jarayoni faqat dars yoki mashg'ulotlar bilan cheklanib qolmasligi zarur. Kundalik faoliyatning har bir bosqichi – nonushta qilish, sayrga chiqish, o'yin o'tkazish, tozalikni saqlash, bir-biriga yordam berish kabi oddiy jarayonlarning o'zi ham ma'naviy tarbiyaning amaliy maktabiga aylanadi. Bola hayotining har bir lahzasi tarbiyaviy ta'sir kuchiga ega bo'lgani uchun tarbiyachi har qanday vaziyatni to'g'ri yo'naltirish orqali unda ijobiy fazilatlarni shakllantira oladi.

Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarida ma'naviy ma'rifiy tarbiyaga oid tadbirlarni tashkil etishda ota-onalar bilan hamkorlik alohida o'rin tutadi. Bolaning kundalik hayoti bog'cha bilan cheklanib qolmaydi, shu sababli oiladagi tarbiyaviy muhit bilan bog'chadagi jarayon bir-birini to'ldirishi kerak. Bu maqsadda tarbiyachilar ota-onalar uchun seminarlar, ochiq mashg'ulotlar, suhbatlar o'tkazib, ularni bolalar tarbiyasining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Ota-onalarning bolaga ko'rsatgan mehr-muhabbati, oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro hurmat, uyda amal qilinadigan tartib-qoidalar ma'naviy tarbiyaning muhim manbasi bo'ladi.

Ma'naviy tarbiyaga bag'ishlangan tadbirlarni rejalashtirishda fasllar, kalendar sanalar va mavsumiy bayramlar ham muhim omil hisoblanadi. Masalan, kuz faslida tabiatga sayrlar, daraxt ekish tadbirlari orqali bolalarda ekologik madaniyat shakllantiriladi. Yanada samarali bo'lishi uchun bu tadbirlarga kichik sahna ko'rinishlari, rasm chizish, qo'shiq aytish yoki ijodiy topshiriqlar qo'shib boriladi. Bu bolalarning nafaqat ma'naviyatini, balki tasavvur doirasi, ijodkorlik salohiyati va dunyoqarashini kengaytiradi.

Bundan tashqari, ma'naviy ma'rifiy tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlar o'rtasidagi uyg'unlikka alohida e'tibor qaratiladi. Bolaga o'z milliy madaniyatini sevish, hurmat qilish o'rgatilayotganda, boshqa elat va xalqlar madaniyatiga ham hurmat bilan qarashni singdirish muhimdir. Shunday yondashuv bolalarda bag'rikenglik, totuvlik, hamjihatlik, mehribonlik kabi fazilatlarni shakllantiradi. Turli xalq ertaklari, qo'shiqlari, rasmiy va norasmiy bayramlar haqida ma'lumot berish orqali bola dunyo madaniyatini bilib boradi, lekin o'zligi va milliy qadriyatlari ustuvorligicha qoladi.

Ma'naviy tarbiya jarayonining yana bir muhim yo'nalishi – bolalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishdir. Kichik yoshdanoq ularni jamoaga moslash, tengdoshlari bilan muloqotda ochiq va do'stona bo'lishga o'rgatish kelajakda ijtimoiy moslashuvni osonlashtiradi. Bu jarayonda rolli o'yinlar, jamoaviy loyihalar, obrazli vazifalar, kichik mas'uliyat topshiriqlari kabi usullar qo'llaniladi. Masalan, guruhdagi "navbatchi" vazifasi bolada mas'uliyat, intizom, tartib va yordamkorlik fazilatlarini kuchaytiradi.

Shuningdek, ma'naviy ma'rifiy tadbirlar psixologik jihatdan sog'lom muhitda o'tkazilishi katta ahamiyatga ega. Bolalar o'zlarini erkin his qiladigan, xatodan qo'rqmay fikr bildiradigan, tarbiyachi bilan iliq muloqotda bo'ladigan guruh muhitida ma'naviy tarbiya tabiiy va samarali kechadi. Buning uchun tarbiyachi har bir bolaga individual yondashishi, uning ruhiy holatiga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishi, mehribonlik va adolat mezonlarini doimiy saqlashi zarur. Ma'naviy ma'rifiy tarbiyani kuchaytirishda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida guruhlar ichidagi ijtimoiy-psixologik muhitni to'g'ri shakllantirish juda muhimdir. Bolaning ma'naviy rivoji ko'p jihatdan uning atrofidagi muhit, tengdoshlari bilan bo'lgan munosabat va tarbiyachining pedagogik madaniyatiga bog'liq. Shuning uchun tarbiyachi bolalar orasida kelib chiqishi mumkin bo'lgan ziddiyatlarni muloyimlik bilan hal qila olishi, ularni o'zaro tushunishga o'rgatishi, bir guruhda birdamlik va qo'llab-quvvatlov ruhini yaratishi kerak. Bunday muhitda bola o'zini hurmat qilishni, boshqalarni qadrlashni, o'z fikrini madaniyat bilan ifoda etishni o'rganadi.

Ma'naviy tarbiyaning yana bir asosiy yo'nalishi – bolalarning estetik didini shakllantirishdir. Estetik tarbiya orqali ularda go'zallikni his qilish, atrof-muhitga e'tiborli bo'lish, san'atga hurmat bilan qarash kabi fazilatlar rivojlanadi. Rasm chizish, musiqiy mashg'ulotlar, qo'g'irchoq teatri, qo'shiqlar, tabiat go'zalligini kuzatish kabi faoliyatlar bolalarda nafosat tuyg'usini yuksaltiradi. Estetik didning shakllanishi esa ma'naviyatning ajralmas qismidir, chunki go'zallikka mehr qo'ygan bola odobli, sezgir, boshqalar his-tuyg'ularini anglay oladigan inson bo'lib voyaga yetadi.

Ma'naviy ma'rifiy tarbiya jarayonida bolalarning kundalik hayotdagi axloqiy qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish ham alohida o'rin egallaydi. Buning uchun tarbiyachilar turli hayotiy vaziyatlarga oid kichik sahna ko'rinishlari, hikoyalar, moral mazmundagi vazifalar orqali bolalarni o'ylantiradi, to'g'ri va noto'g'ri xatti-harakatlarni farqlay olishga o'rgatadi. Masalan, topilgan buyumni egasiga qaytarish, do'stiga yordam berish, navbat kutish yoki tartibni saqlash kabi misollar orqali bola amaliy hayot uchun zarur bo'lgan axloqiy mezonlarni o'zlashtiradi.

Bundan tashqari, ta'lim tashkilotida ma'naviy ma'rifiy tadbirlarni rejalashtirish jarayonida metodlarning turlicha bo'lishi ham juda muhimdir. O'yin texnologiyalari, dramalashtirish, guruhli suhbatlar, psixologik mashqlar, ijodiy topshiriqlar,

kuzatuvlar, tajribalar kabi usullar birgalikda qo'llanganda bolada faollik, qiziqish, o'z fikriga ega bo'lish, vazifalarga mas'uliyat bilan yondashish kabi ko'nikmalar rivojlanadi. Har bir metodning maqsadi bolani faol ishtirokchi qilish, unga tayyor ma'lumot bermasdan, o'zlashtirish jarayonini tabiiy yo'l bilan tashkil etishdir.

Ma'naviy tarbiya jarayonida bolalarning nutq madaniyatini rivojlantirish ham alohida e'tibor talab qiladi. Nutq bu – odamning fikri, madaniyati va axloqini ifoda etuvchi asosiy vositadir. Bolalarda ravon, odobli, mantiqli nutq shakllanishi uchun ertak o'qish, suhbatlar, she'r yodlash, hikoya tuzish, savol-javob o'yinlari kabi usullar qo'llaniladi. Nutq madaniyatini rivojlantirish orqali bolalarning muloqot qilish qobiliyati kengayadi, ular o'z fikrini tushunarli ifoda eta olishni, boshqalarni diqqat bilan tinglashni o'rganadi, bu esa ma'naviy yetuklikning muhim ko'rsatkichidir.

Shu bilan birga, ma'naviy ma'rifiy tarbiyada bolalarning ruhiy barqarorligini mustahkamlash, o'zini boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish ham katta ahamiyatga ega. Musiqa tinglash, nafas mashqlari, sokin o'yinlar, psixologik relaksatsiya mashg'ulotlari orqali bolalar o'z his-tuyg'ularini nazorat qilishni, stress holatidan chiqishni o'rganadilar. Bunday mashg'ulotlar ularda bag'rikenglik, sabr, mehribonlik, mulohaza bilan ish tutish kabi fazilatlarining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'naviy ma'rifiy tadbirlarning tizimli amalga oshirilishi bolalarning ma'naviy dunyosini boyitadi, ularda milliy qadriyatlarga hurmat, ijobiy ijtimoiy munosabat, mustaqil fikrlash va sog'lom dunyoqarashni shakllantiradi. Bunday tadbirlarning mazmunli, qiziqarli va bolalar psixologiyasiga mos bo'lishi tarbiya samaradorligini oshiradi. Shu bois ma'naviy ma'rifiy tarbiya maktabgacha ta'limning ajralmas qismi sifatida doimo takomillashtirib borilishi kerak. Bolalarning estetik didi, ijtimoiy faolligi, axloqiy qaror qabul qilish qobiliyati, madaniyatga bo'lgan munosabati, nutqiy rivoji ham aynan ma'naviy ma'rifiy faoliyatlar orqali mustahkamlanadi. Bunday tadbirlarning puxta rejalashtirilishi, zamonaviy pedagogik metodlar bilan boyitilishi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'un holda berilishi yuqori samara beradi.

Shu bois maktabgacha ta'lim muassasalarida ma'naviy tarbiyani takomillashtirish doimiy jarayon bo'lib, unda innovatsion yondashuvlar, tarbiyachilarning pedagogik mahorati, oilaning tarbiyadagi o'rni va ta'lim muhiti muhim o'rin tutadi. Ma'naviy tarbiya puxta yo'lga qo'yilgan muhitda voyaga yetayotgan bola kelajakda ongli, mas'uliyatli, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq, mustaqil fikrlaydigan shaxs bo'lib shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish Konsepsiyasi. – Toshkent.
2. “Maktabgacha ta’lim pedagogikasi” o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
3. Hasanboeva O., Yo‘ldosheva Sh. Maktabgacha yoshdagi bolalar pedagogikasi va psixologiyasi. – Toshkent.
4. To‘raeva G. Bolalar ma’naviy tarbiyasida zamonaviy yondashuvlar. – Ilmiy-uslubiy maqolalar to‘plami.
5. Rasulova D. Maktabgacha ta’limda innovatsion metodlar va tarbiyaviy jarayon. – Pedagogika jurnali.
6. Ma’naviyat asoslari: o‘quv-uslubiy qo‘llanma. – Toshkent.
7. Abdullaeva M. Maktabgacha ta’limda ma’naviy ma’rifiy tadbirlarni tashkil etish texnologiyalari. – Ilmiy-amaliy risola.